
DOMOVINA GLOBOKO V SRCU

Kočevski Nemci v diaspori

Anja Moric

81

IZVLEČEK

Na podlagi raziskave, opravljene med Kočevarji v ZDA, Kanadi, Avstriji in Nemčiji, želim v tem prispevku predstaviti družbeni in simbolični pomen prostorov, s katerimi se Kočevarji identificirajo, za njihovo življenje v izseljenstvu. Ti prostori so: stara domovina – Kočevska in prostori, pomembni za (po)ustvarjanje tradicij, v novih domovinah. Prikažem tudi pomen ritualov – romanj v staro domovino in srečanj v novih domovinah za krepitev občutka pripadnosti skupini znotraj države bivanja in za transnacionalno povezovanje Kočevarjev iz obravnavanih držav ter tudi s staro domovino. Ugotavljam, da je obstoj diaspore odvisen predvsem od njene sposobnosti poustvarjanja kulture in tradicij skozi ritualne prakse na različnih lokacijah zunaj matične države.

Ključne besede: kočevski Nemci/Kočevarji, ritual, diaspora, domovina, prostor

ABSTRACT

Based on a research carried out among Gottscheers (Gottschee Germans) living in the USA, Canada, Austria, and Germany, the article presents the social and symbolic meaning of the places, with which the Gottscheers identify and influence their life as emigrants. These places are: the old country – Gottschee (Kočevska region), and the places that are important for the (re)production of their traditions in their new countries. The article also describes the meaning of rituals, which are pilgrimages to the old homeland and meetings in their new countries for strengthening their feeling of belonging to a group within the country of residence, and for the transnational connections between the Gottscheers from the mentioned countries and with the old homeland. The article concludes that the survival of the diaspora depends largely on its ability to maintain its culture and traditions through ritual practices at various locations outside the home country.

Keywords: Gottschee Germans/Gottscheers, ritual, diaspora, homeland, place

Domovina globoko v srcu je vodilo naše,
ki nas, Kočevarje, povezuje za vse večne čase.
Vera očetov, materina beseda
sta našega malega naroda skali trdni,
naj večno živi!

K Tebi, izgubljena Domovina, želijo naši pozdravi poletet,
zibelki naših prednikov že skoraj 700 let.
Marsikje še vedno odmeva
naša pesem in naša beseda:
domovina globoko v srcu vedno in za zmeraj.

(Domovina globoko v srcu, Amalia Erker 2012: 1)¹

Uvod

S slovenskim izseljenstvom se ukvarja lepo število avtorjev oz. del (npr. Čebulj Sajko 1999, 2000; Drnovšek 1991, 1998; Koprivec 2013; Lukšič-Hacin 1999, 2006; Mikola 2005; Repič 2006, 2010a, 2010b; Žigon 1998, 2001 idr.). Vendar pa so dosedanje raziskave slovenskega izseljenstva zaobšle (sočasno) odhajanje pripadnikov drugih etničnih skupin, ki so živele na območju današnje Slovenije, med njimi tudi Nemcev. Po osamosvojitvi Slovenije je sicer nastalo več prispevkov o kočevskih Nemcih, ki so se problematike lotevali predvsem z zgodovinskega vidika (glej npr. Drnovšek 2007; Ferenc 1993, 2005, 2007; Ferenc idr. 2002; Troha 2004 idr.) oz. z vidika historične etnologije (Makarovič 2005, 2008). Dela oz. avtorja, ki bi opisoval današnje izseljene Kočevarje z antropološkega ali sociološkega vidika, nimamo. Z identiteto današnjih Kočevarjev, ki še živijo v Sloveniji, se je, poleg avtorice tega prispevka, ukvarjala Sandra Blum (2011). O tistih iz tujine pa lahko sklepamo samo iz informacij na spletnih straneh njihovih društev, ki sta jih analizirala Karl-Markus Gauß (2011) in (z vidika zgodovinskega spomina) Georg Marschnig (2011) ter iz leta 2010 izdane knjige Bobbi Thomason, v kateri se ukvarja z zgodovinskim spominom izseljenih Kočevarjev v ZDA in Avstriji.

Z namenom premostiti opisani “raziskovalni deficit” sem se odločila izvesti raziskavo, katere del je tudi pričujoči prispevek, in sem jo poimenovala “Ohranjanje identitete Kočevarjev” (v nadaljevanju OIK). Na podlagi raziskave, opravljene med Kočevarji v ZDA, Kanadi, Avstriji in Nemčiji, želim na tem mestu predstaviti družbeni in simbolični pomen prostorov, s katerimi se Kočevarji identificirajo, za njihovo življenje v izseljenstvu.²

¹ Prevedla Lidija Rezončnik.

² V prispevku se osredotočam na teritorialne identifikacije in pomen prostorov za kočevarske izseljence, čeprav sem raziskovala tudi druge vidike identitete: nacionalno, ohranjanje jezika, šeg in navad itd.

Ti prostori so:

- stara domovina – Kočevska,³ do katere imajo nostalgichen odnos in
- prostori, pomembni za (po)ustvarjanje tradicij, v novih domovinah – klubi (s pripadajočimi poslopji in zemljo), ki so prizorišča srečevanj in praznovanj kočevarskih skupnosti in služijo kot nadomestek stare domovine.

Kot ugotavljata Twigger-Ross in Uzzell (1996: 206) se vsi aspekti identitete implicirajo v povezavi s prostorom. Oblikovanje osebnih in skupinskih identitet, samozavedanja in občutka pripadnosti je neločljivo povezano s prostorsko-kulturnimi koncepti, kot sta dom in domovina (Repič 2010a: 124). Kraji in teritoriji so za človeka pomembni, saj njegova identiteta na neki način izhaja iz njih (White 2000: 4). “Teritorialnost opisuje zaščitniški odnos, ki ga ljudje kažejo do krajev”, in je, tako kot domotožje, “zelo čustveno in subjektivno človekovo doživljanje” (ibid.). V življenju migrantov in migrantskih skupnosti igra teritorialnost pomembno vlogo, saj sprememba kraja bivanja pomeni hkratno spremembo prostorskega in socialnega okolja, družbenih odnosov, kulture, identitete, interakcijskih odnosov, norm, vrednot, potreb, institucij itd. (Klinar 1976: 15–49). V povezavi z več kot enim, dejanskim ali simbolnim prostorom, izseljenci lahko oblikujejo razcepljene, dvojne oz. ambivalentne identitete.

Kočevarje bi lahko glede na model poselitve opredelili kot diasporo. Še več, so nekakšna diaspora v diaspori, ki je bila pred stoletji na slovensko ozemlje preseljena iz Avstrije (in Nemčije) in je danes zaradi neugodnih zgodovinskih dogodkov razpršena po svetu. Diaspora je v Slovarju Slovenskega knjižnega jezika (Bajec et al. 1994: 136) opredeljena kot “narodnostna ali verska skupnost, ki živi raztresena na ozemlju druge narodnosti ali vere”. Od skupnega ozemlja je lahko ločena na dva načina: lahko je razpršena s silo ali odseljivanjem, v svoji identiteti pa je kot bistven del ohranila spomin na “izgubljeno domovino”, lahko pa je domovina imaginarna in nenatančno pripisovana nekemu ozemlju (Južnič 1987: 230). Brubaker (2005: 5–6) razpršenosti in orientiranosti k domovini doda še tretjo lastnost, ki definira diasporo: dolgoročno vzdrževanje meja oz. ohranjanje lastne identitete, ki se razlikuje od identitete “družbe gostiteljice”. Vendar pa diaspora ni nujno zaznamovana s prisilno razpršitvijo, z orientiranostjo h koreninam ali z željo po vrnitvi v izvorno domovino (Agnew 2005: 4, glej tudi Brah 1996: 177 in 189), pač pa jo definira njena sposobnost “poustvarjanja kulture” (ibid.) in tradicij skozi ritualne prakse na različnih lokacijah izven matične države.

Mazumdar in drugi (2000: 319) so ugotovili, da etnične enklave predstavljajo pomemben vidik prostorske identitete priseljencev in jim omogočajo, da ostajajo povezani s kraji, ki so jih pustili za seboj, ter hkrati ustvarjajo pomembne nove prostorske vezi. V prispevku želim pokazati, da to ne velja samo za enklave, v smislu strnjeno naseljenih etničnih skupin, temveč tudi za migrantske skupine, ki

³ Izraz “Kočevska,” tako kot Mitja Ferenc (2005: 17), uporabljam za poimenovanje območja nekdanje nemške poselitve na Kočevskem, “Po Ferencu je nemško jezikovno območje na Kočevskem: “obsegalo približno 800 kvadratnih kilometrov. Na severu je segalo od Suhe krajine in dolenskih obronkov nad Krko, na jugu pa do pobočij nad Kolpo. Na vzhodu je mejilo na zahodna pobočja nad Črmošnjiško dolino in zahodna pobočja Kočevskega Roga nad Belo krajino, na zahodu pa na zahodna pobočja Travljske gore nad Dragarsko planoto” (Ferenc 2005: 19–20).

ne živijo strnjeno, vendar v novi domovini vzpostavijo vezi z določenim prostorom, s katerim se identificirajo. V primeru Kočevarjev v ZDA in Kanadi so to kulturni domovi oz. klubski prostori s pripadajočo zemljo, pri avstrijskih Kočevarjih pa (tudi) cerkve ali kapele. Bolj kot kompaktnost poselitve so pomembne socialne vezi in občutki pripadnosti, ki se na teh prostorih kujejo in utrjujejo skozi različne ritualne prakse: s staro domovino so povezani rituali vračanja oz. romanj na Kočevsko, s prostori poustvarjanja tradicij v novih domovinah pa različna srečanja oz. prireditve kočevarskih skupnosti. Ti rituali so pomembni tako za krepitev občutka pripadnosti skupini znotraj države bivanja kot tudi za transnacionalno povezovanje Kočevarjev iz obravnavanih držav in tudi s staro domovino.

84

V nadaljevanju za metodološkimi pojasnili kratko predstavim zgodovinski okvir vzpostavitve kočevarske diaspore, nato pa se posvetim njenim večplastnim teritorialnim identifikacijam in pomenu prostorov, s katerimi se Kočevarji identificirajo, za njihovo življenje v izseljenstvu ter s temi prostori povezanim ritualnim praksam, pomembnim za krepitev občutka pripadnosti skupnosti.

Metodologija

V raziskavi OIK sem se, da bi prišla do kar se da korektnih izsledkov, odločila za kombinacijo kvantitativnih in kvalitativnih metod raziskovanja.⁴ Podatke sem zbirala v več sklopih od maja 2007 do decembra 2011. Najprej sem za potrebe študije sestavljen ter v angleščino in nemščino preveden anketni vprašalnik, poslala 80 Kočevarjem⁵ iz obravnavanih držav, dodatnih 50 pa še na spletne naslove, objavljene na internetnih straneh društev. Vrnilo se je 105 izpolnjenih vprašalnikov. Od oktobra 2007 do decembra 2011 sem obiskala Kočevarje, njihova društva in prireditve v organizaciji kočevarskih društev v Sloveniji, Avstriji, Nemčiji, ZDA in Kanadi. Pridobljenih je bilo dodatnih 61 izpolnjenih vprašalnikov (skupaj 166). Kljub nedoločljivosti populacije Kočevarjev⁶ in s tem povezanimi pomisleki o primernosti analize kvantitativnih podatkov (zaradi majhnosti vzorca: Slovenija 19, Avstrija 55, Nemčija 16, ZDA 62, Kanada 13) kot pokazatelja realnega stanja bom rezultate analize anketnih vprašalnikov uporabila, ko bo z njimi mogoče podkrepiti podatke, pridobljene s kvalitativnimi metodami raziskovanja.

Ker so Kočevarji razseljeni po vsem svetu, sem uporabila etnografsko metodo raziskovanja na več krajih, saj takšen pristop omogoča proučevanje transnacionalnega delovanja in povezovanja kočevarske diaspore. Bistvo raziskave na več krajih je sledenje ljudem, stvaram, metaforam, zgodbam, življenjskim

⁴ Več o obeh raziskovalnih metodah in njunem kombiniranju glej npr. v Netanda 2012 ali Kogovšek 2005.

⁵ Njihove naslove mi je posredoval Ludwig Kren, ki se je rodil 17. decembra 1920 v Stari Cerkvi pri Kočevju. Je zaveden Kočevar in pisec vrste člankov in knjig o zgodovini in kulturi Kočevarjev, v letih 1971–1996 je bil urednik mesečnika *Gottecher Zeitung*. Danes živi v Žihpoljah (Maria Rain) blizu Celovca.

⁶ Števila Kočevarjev ni mogoče določiti. Tudi če bi ga želeli približno opredeliti s številom članov posameznih društev v preučevanih državah, bi se soočili s problemom. Vsi Kočevarji namreč niso člani društev, mnogi so hkrati člani več društev, in društva pa so včlanjeni tudi simpatizerji, ki nimajo nujno kočevskega porekla. Zagotovo danes največ Kočevarjev živi v ZDA.

pripovedim in konfliktom na različnih lokacijah (Marcus 1995: 106–110). Vključuje torej prostorsko razpršeno polje, skozi katero se raziskovalec premika, dejansko – z življenjem oz. delovanjem na več krajih, ali konceptualno – s primerjanjem različnih podatkov (Falzon 2009: 2).

Poleg udeležbe na kočevarskih prireditvah sem opravila 40 intervjujev in še več neformalnih (nezapisanih) pogovorov s Kočevarji iz Slovenije, Avstrije, Nemčije, Kanade in ZDA. Zaradi velikih razdalj in posledične oteženosti pogostih osebnih srečevanj so nekateri svoja razmišljanja, temelječa na vnaprej okvirno pripravljenem vprašalniku, zapisali sami. Ko je bilo potrebno, pa smo še prek navadne ali elektronske pošte dodatno razjasnjevali v intervjujih načete dileme. Z nekaterimi sogovorniki sem se srečala večkrat na različnih lokacijah. Johna sem npr. spoznala leta 2009 na prireditvi Gottscheer Volksfest v New Yorku, kasneje pa sva se še večkrat srečala med obiski prireditve Kultur Woche v Celovcu, nekajkrat pa tudi v Sloveniji oz. na Kočevskem. Transnacionalne prakse Kočevarjev sem imela priložnost поблиžje spoznati tudi med vsakoletnimi obiski teh, ki na Kočevskem iščejo svoje korenine.

Zgodovinski oris kočevskega izseljevanja in vzpostavitve diaspore

Usodo Kočevarjev oz. kočevskih Nemcev so zaznamovale migracije. Najprej so jih, v tridesetih letih 14. stoletja, Ortenburžani s svojih posestev iz vzhodne Tirolske in Koroške začeli iz gospodarskih razlogov naseljevati na Kočevsko, pokrajino na jugovzhodu Slovenije. To območje je bilo takrat precej neobljudeno, čeprav so Slovenci do 13. stoletja poselili vsa dostopna in za kmetovanje primerna območja okrog Kočevske in začeli prodirati tudi v njeno, za poljedelstvo manj ugodno notranjost; naselili naj bi okoli 30 naselij (Simonič 1971: 6–8; Ferenc 1993: 19). Preostalo kočevsko ozemlje pa so začeli naseljevati šele Nemci (Simonič 1971: 6). Na Kočevskem se je oblikoval zanimiv in edinstven nemški jezikovni otok,⁷ ki je obstajal 600 let.

Kočevarski kolonisti so bili zadnji nemški poljedelski naseljenci v naših krajih. Kasneje so Nemci prihajali v mesta, trge in večje vasi le še kot uradniki, trgovci, obrtniki, rokodelci in rudarji. Leta 1363 se kot središče kolonizacijskega območja prvič imenuje Kočevje (Gotsche) (Simonič 1971: 9–11). Po letu 1400, ko se je zunanja kolonizacija končala, se je s krčenjem gozdov, pridobivanjem novih obdelovalnih površin in nastajanjem novih naselij nadaljevala notranja kolonizacija. Deželo so v 15. in 16. stoletju pestili turški vpadi. Z namenom gospodarske pomoči obubožanemu prebivalstvu je avstrijski cesar Friderik III. leta 1492 prebivalcem podelil pravico krošnjarjenja⁸ (Ferenc 1993: 20–21). Ker je bila kočevska zemlja slaba in se je na njej komaj pridelalo dovolj za preživetje, je veliko kočevarskih moških krošnjarilo vse do konca tridesetih let 20. stoletja.

⁷ Glej opombo 4.

⁸ Več o krošnjarjenju Kočevarjev glej npr. v Drnovšek 2007 in Simonič 1971: 28–30.

Krošnjariji so se preživljali s prodajo lesenih izdelkov, sadja, tekstila in loterijskih igric od vrat do vrat. Zdoma so bili po več mesecev ali celo več let. Krošnjarila naj bi kar polovica moških (Ferenc 2005: 47). Fran S. Finžgar (1957: 102) je zapisal: *“Kočevarji so bili krošnjarsko ljudstvo. Jesen je kar vse moške vzela. Odšli so v razna mesta – prav do Berlina. Mnogo so zaslužili in moram priznati, da je bila tedaj v Kočevju – zlasti v mestu samem – resnična blaginja. Po krčmah si dobil najboljše prigrizke, kakor jih tudi Ljubljana ni nudila.”*

86

V 19. stoletju so se iz ekonomskih razlogov: zaradi velikih družin, premajhnih kmetij in pomanjkanja rodovitne zemlje (Kobetitch 2000: 3), po razpadu Avstro-Ogrske pa tudi zaradi raznarodovalne politike jugoslovanskih oblasti začeli Kočevarji seliti tudi čez ocean.⁹ Drnovšek (2005: 15) ugotavlja, da je predvsem zaradi množičnega izseljevanja v letih 1880–1921 število prebivalstva na Kočevskem stalno upadalo. Pred drugo svetovno vojno je bilo v ZDA celo več Kočevarjev kot na Kočevskem (Ferenc 1993: 27). Že takrat so v ZDA začele nastajati manjše skupnosti, saj so se ljudje iste narodnosti naseljevali skoncentrirano na določenih območjih. V večjih mestih so Kočevarji poselili cele ulice in so nudili pomoč in posredovanje dela novim priseljencem (Trdan 1996: 62). Po razpadu Avstro-Ogrske so jugoslovanske oblasti uvedle politiko asimilacije Kočevarjev. Razpustile so nemški narodni svet za Kočevsko, večino njihovih društev, nemško višjo gimnazijo itd. Število nemških šol ali nemških oddelkov na slovenskih šolah je upadalo, v nemške osnovne šole je bila kot obvezni predmet uvedena slovenščina (Ferenc 1993: 27). Kratenje manjšinskih pravic Kočevarjem je povzročilo, da so le-ti v tridesetih letih množično postajali pristaši nacizma (glej Biber 1966), in rezultiralo v njihovi odločitvi, da se vrnejo v domovino prednikov – v rajh, kar so polni lepih besed (pa tudi groženj) obljubljali kočevarski agitatorji. Po priključitvi Kočevske k Italiji so bili kočevski Nemci razočarani, zato je večina podlegla nacistični propagandi in se v letih 1941–1942 odselila na novo naselitveno območje ob Savi in Sotli, od koder je okupator izgnal slovensko prebivalstvo¹⁰. Kot razloge za preselitev Ferenc navaja: močno propagando (s strani od nacistov zavedenega kočevskega vodstva), željo po boljši zemlji in možnostih preživetja, strah pred osamelostjo sredi slovenskega prebivalstva in celo strah pred prisilno preselitvijo na Sicilijo ali celo v Afriko (Ferenc 1993: 31–37).

Selitev je bila čustveno pretresljiva. Številni Kočevarji in Slovenci, ki so opazovali dogajanje, poročajo o joku in stoku na dan odhoda. *“Na dan, ko smo odhajali, se je moj oče trikrat vrnil k domači hiši in slednjč je s seboj prinesel kljuko! Rekel je, da mu je ostala v roki, v resnici pa si je želel imeti nekaj za spomin.”* (Ludwig Kren)¹¹

Razmere v Posavju in Obsotelju niso bile pričakovane. Številni Kočevarji poročajo o kaosu, ki je tam vladal, o uničenih domovih, v katere bi se morali

⁹ O (domnevno) prvih Kočevarskih izseljencih v ZDA piše Sepp König (1926: 45–48) v Gottscheer Kalender.

¹⁰ O izgonu Slovencev iz Posavja in Obsotelja glej npr. Ferenc 1968, Simikič 2000.

¹¹ Ludwig Kren o preselitvi (Rogan, Moric 2001, 52).

naseliti (Slovinci so namreč preden so jih izgnali, v svojih hišah uničili, kar se je dalo). Ludwig Kren¹² je povedal: *“Življenjske razmere v Obsotelju in Posavju so bile drugačne, kot smo jih bili vajeni, in to je že nekakšno zlodetje nad narodom, nad ljudstvom. Sadiko lahko presadiš, drevesa pa več ne. Gledali smo hiše in ljudi, ki so bili od tam nasilno izseljeni. In kaj stori človek, ko vidi, da nekaj ni več njegovo? Zažge, uniči, pobije, vse kar more! In v take hiše so poslali naše ljudi. Večer je tukaj! Januar, zima je! 'Tukaj boste spali!' 'Kje pa je luč...' 'Ni bilo nikakršne osvetljave, ne petroleja, ne sveč. To je bil jok in stok, nekaj strašnega!’”*

Po vojni so kočevski Nemci ostali brez domovine. Območje ob Savi in Sotli so namreč morali zapustiti. Mnogo njihovih potomcev se je zato rodilo v begunskih taboriščih v Avstriji ali Nemčiji, kjer so družine večinoma čakale na dovoljenja za preselitev v Ameriko. Mnogi so si nova domovanja uredili tudi v Avstriji in Nemčiji. Selitev nazaj na Kočevsko ni prišla v poštev zaradi povojne sovražne naravnosti proti Nemcem in nemštvu.

87

Pred preselitvijo marca 1941 je na Kočevskem živelo 12.498 kočevskih Nemcev (Ferenc 1993: 31). Po tem letu pa jih je v Sloveniji ostalo največ 600 (Ferenc 2005: 269). Aktivne kočevarske skupnosti so danes v ZDA (New York, Cleveland), Kanadi (Kitchener, Toronto), Avstriji (Gradec, Celovec, Dunaj) in v Sloveniji.

Prve kočevarske skupnosti v ZDA in Kanadi so se od tistih v Avstriji in Nemčiji razlikovale po načinu naselitve. Priseljenci so se v Ameriki naseljevali strnjeno v istih mestnih četrtih, na istih ulicah in tako tvorili relativno kompaktno skupnosti (npr. v Clevelandu, New Yorku). V Evropi poselitev ni bila strnjena, so se pa Kočevarji naselili večinoma v večjih mestih (npr. Celovcu, Gradcu, na Dunaju, v Stuttgartu itd.) in njihovi okolici, kar jim je omogočalo relativno pogoste stike.

Sprva so se skupnosti organizirale v društva predvsem z namenom pomoči svojim rojakom. Zaradi pomanjkanja socialne podpore kočevarskim industrijskim delavcem s strani države je v Clevelandu že leta 1889 nastalo prvo kočevarsko društvo – Erster Österreichischer Unterstützungs Verein, predhodnik Erster Österreichischer Unterstützungs Verein (E.O.U.V. 2014), ki deluje še danes. Podobno so po vojni, leta 1945, v Ridgewoodu v New Yorku različne kočevarske organizacije¹³ ustanovile društvo Gottscheer Relief Association, katerega namen je bila pomoč (tudi v obliki paketov s hrano) Kočevarjem v Evropi, ki so se zaradi vojne znašli v stiski. Društvo si je prizadevalo omiliti stroge imigracijske predpise, ki so onemogočali priseljevanje oseb nemške narodnosti, in pomagalo priseljencem pri organizaciji življenja v novi domovini. Ko je Truman leta 1950 podpisal modificirani zakon, se je namreč začela množična selitev Kočevarjev v ZDA (Kren 1995: 5; Petschauer 1984: 148). Društva so nastajala tudi iz potrebe članov po druženju z rojaki ter s tem ohranjanju spomina na staro domovino. Tak primer je društvo Alpine Club iz Kitchenerja. Anne, ki je v Kanado prišla med prvimi povojnimi migranti leta 1948, se spominja, da so se Kočevarji takrat

¹² Ludwig Kren o preselitvi (Rogan, Moric 2001, 52).

¹³ Za seznam teh organizacij glej npr. Petschauer 1984: 146.

srečevali pri njenem stricu in teti: “Naše hiše še niti niso bile do konca zgrajene, pa smo vseeno imeli zabave v kleti. Vedno glasba in ples” (Anne OIK). Družinski dom Hoeglerjevih je kmalu postal premajhen, zato so leta 1953 ustanovili društvo.

Skupnosti so poleg društev ustanovljale oz. gradile še (kulturne) domove, izdajati so začele glasila, časopise in knjige in organizirale družabne dogodke, skupne prireditve in praznovanja (prim. s Slovenci v Argentini v Repič 2006, 2013).



Pano s fotografijami nekdanje Kočevske, razstavljen v prostorih društva Alpen Club Kitchener v Kanadi. Na sliki so (z leve proti desni): predsednik društva Bill Poje ter Anne in John Kroisenbrunner. Kitchener, Kanada, 2009 (Foto: Anja Moric)

(Teritorialna) Identiteta Kočevarjev

Identiteta kočevskih Nemcev se ne navezuje na z mejami določeno ozemlje države Slovenije, pač pa na (po)krajino – Kočevsko – v katero je, kot to poimenuje Kučanova (1998: 9): “investiran smisel”. Thomasonova je ugotovila, da se Kočevarji največkrat opredeljujejo kot Kočevarji (torej lokalno, kot (nekdanji) prebivalci Kočevske, op. a.), nato pa kot Nemci ali Avstrijci, pri čemer slednji dve identifikaciji pojmujejo kot širši kategoriji njihove dediščine (Thomason 2010: 27). Čeprav niso bili rojeni v času Avstro-Ogrske, le-tej Kočevarji izražajo pripadnost, kot njeni naslednici pa tudi Avstriji (ibid.: 39–41). Klasifikaciji “avstrijski” in “nemški” pogosto uporabljajo izmenično, običajno v smislu sopomenke (ibid.). Predvsem mlajše ameriške generacije, rojene po vojni, se opredeljujejo (tudi) kot Američani ali Kanadčani. Kljub različnim identifikacijam se vsi identificirajo s prostorom – s svojim rojstnim krajem ali rojstnim krajem svojih staršev in starih staršev na Kočevskem.

Prostor je aktiven del tvorbe identitete in predstavlja tako kontinuiteto kot spremembo (Twigger-Ross in Uzzell 1996: 207). Hormuth (v Twigger-Ross in Uzzell 1996: 207) ugotavlja, da selitev lahko povzroči spremembo koncepcije jaza, ko stari kraj postane simbol starega jaza, novi kraj pa predstavlja priložnost za razvoj novih identitet. Neobvladovanje kontinuitete prostora lahko povzroči žalovanje za izgubljenim krajem (Twigger-Ross in Uzzell 1996: 208) ali identifikacijsko razcepljenost, ki se lahko kaže v večplastnih identifikacijah. Podobno kot pri slovenskih izseljencih je tudi identiteta Kočevarjev pogosto dvojna (glej npr. Čebulj Sajko 1997, 2000; Žigon 1998) oz. ambivalentna (Repič 2010a, 2010b). Identificirajo se z državo bivanja pa tudi z domovino prednikov, ki jo pojmujejo različno: kot Avstrijo, Nemčijo oz. pokrajino Kočevsko. Ambivalentnost identifikacij namreč "v diasporičnem in transnacionalnem kontekstu" "označuje kompleksnost pripadnosti različnim družbenim svetovom, utemeljena pa je na interakciji med dejanskim prostorskim izkustvom in družbeno konstruiranim izkustvom izvirnega prostora" (Repič 2010b: 178).

Zaradi boleče preselitve in okoliščin, ki so do nje privedle, je veliko staršev svojim otrokom zamolčalo kočevarsko zgodovino. Mary je aktivna članica društva Gottscheer Heritage and Genealogy Association GHGA, kjer potomcem Kočevarjev med drugim pomagajo iskati podatke o njihovih prednikih. Povedala je: "*Nekateri Kočevarji pripovedujejo, da jim njihovi starši in stari starši kočevskega porekla nikoli niso omenjali, ampak so izražali avstrijski, raje kot nemški, izvor /.../ Nekateri ljudje, ki iščejo informacije pri GHGA, omenijo, da so svoje kočevarsko poreklo odkrili čisto slučajno /.../ Moram priznati, da sem vedno mislila, da sem Avstrijka, zaradi načina, kako so moji starši in sorodniki govorili o naši družinski preteklosti*" (Mary, ZDA, OIK). Njena brata sta, kot pravi, trdila, da sta Jugoslovana, rojena in izobrazena v tej državi. Strinjala sta se, da sta bila mama in oče Avstrijca, ker sta se rodila, ko je bila Kočevska še del Avstro-Ogrske (Mary, ZDA, OIK). Tudi drugi Kočevarji navajajo težave pri opredeljevanju svojega izvora, med njimi Bertha. Ko jo ljudje sprašujejo, od kod je, nikoli ne ve, kaj naj jim odgovori. Večina namreč ne pozna Kočevja. Zato včasih odgovori, da je iz Avstrije, včasih pa razloži, da je bila rojena v Jugoslaviji, da pa so bili njeni starši rojeni v stari Avstriji in da je danes tam Slovenija (Bertha, ZDA, OIK).

Vsaka razpoznavna človeška skupnost v ohranjanju svoje identitete ni nujno vezana na teritorij, vendar je vsaj simbolična teritorialnost (Južnič 1987: 292–293) zelo pomembna. Lahko si predstavljamo zmedo mlajših Kočevarjev, ki iščejo odgovore o svojem izvoru, pa se morajo zadovoljiti z odgovorom, da so nemškega ali avstrijskega porekla, in njihovo presenečenje, ko v odraslosti izvejo, da je nekoč nekje obstajala skupnost Kočevarjev, katere potomci so tudi sami. Še več, deželo svojih prednikov morajo iskati v večini izmed njih (vsaj tistim iz ZDA in Kanade) neznani Sloveniji. Kar naenkrat se njihove predstave o lastnem izvoru in s tem identiteti postavijo na glavo. Ponovno iščejo odgovore na vprašanja: kdo sem, od kod izviram, v kakšnem svetu so živeli moji predniki. Taka vprašanja nas usmerijo na teritorialnost in nakazujejo njeno pomembnost za posameznikovo dožemanje sebe. Stabilen občutek identitete, ki ni dvomljiva, premakljiva, konfuzna ali difuzna, namreč zahteva stabilno rezidencialno razsežje (Južnič 1987: 293).

Stara domovina in rituali romanja domov

V predvojnem času so bile povratne migracije dokaj običajne. Marsikateri Kočevjar se je potem, ko je z delom v tujini zaslužil nekaj denarja, vrnil na Kočevsko. Tudi rojeni v Ameriki so se vračali nazaj. Pri tem so imeli moški lahko težave, saj so se, da bi se izognili služenju vojaškega roka v Jugoslaviji in da ne bi izgubili ameriškega državljanstva, morali v ZDA vrniti pred svojim sedemnajstim letom (Muschler 2000: 6). Izseljenci so se vračali tudi na obisk. Muschlerjevi sorodniki so leta 1930 prišli iz Amerike, da bi se udeležili štiridnevne proslave ob 600-letnici Kočevja (Muschler 2003: 13).

90 Mnogim predvojnim migrantom iz Vancouvra, ki so se nameravali vrniti na Kočevsko, ko bi zaslužili dovolj denarja, sta vrnitev preprečili najprej svetovna gospodarska kriza, nato pa še druga svetovna vojna. Tem izseljencem so se posledično pridružili še drugi, večinoma njihovi sorodniki (Kobetič 2000: 3–4).

Kočevjarji so Kočevsko ponovno začeli množično obiskovati šele po osamosvojitvi Slovenije. Tisti, ki so prišli na obisk v času pred slovensko osamosvojitvijo, tožijo nad neprijaznostjo bivšega režima. Kočevarica iz New Yorka (OIK) mi je pripovedovala o svojem obisku na Kočevskem. Na meji nekdanjega zaprtega območja pri Kočevski Reki bi nanjo in na njene sopotnike kmalu streljal vojak. Žalostna, prestrašena in z grenkim priokusom se je vrnila nazaj v Ameriko. Od tedaj svoje domovine ni več obiskala, kljub svojim močnim domovinskim čustvom.

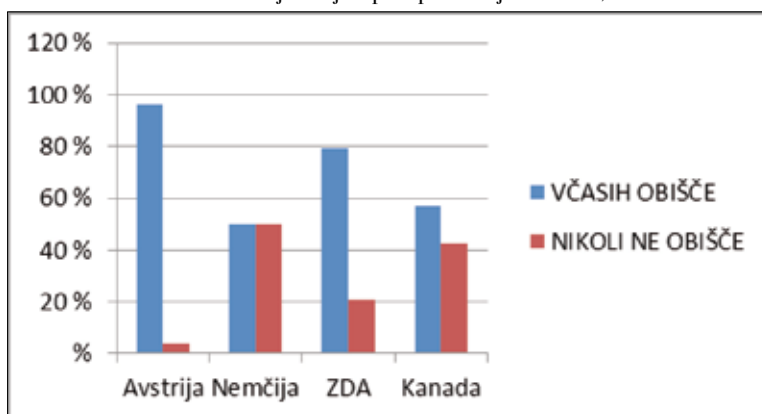
Analiza anketnih vprašalnikov je pokazala, da je 86 % od 145 Kočevjarjev, ki živijo v Avstriji, Nemčiji, ZDA ali Kanadi, vsaj enkrat v življenju obiskalo svojo (bivšo) domovino oz. domovino prednikov. Med njimi je največ takih, ki živijo v Avstriji, sledijo pa jim tisti iz ZDA (glej tabelo 1).

Tabela 1: Obisk Slovenije in država bivanja. Vir: OIK, N = 145.

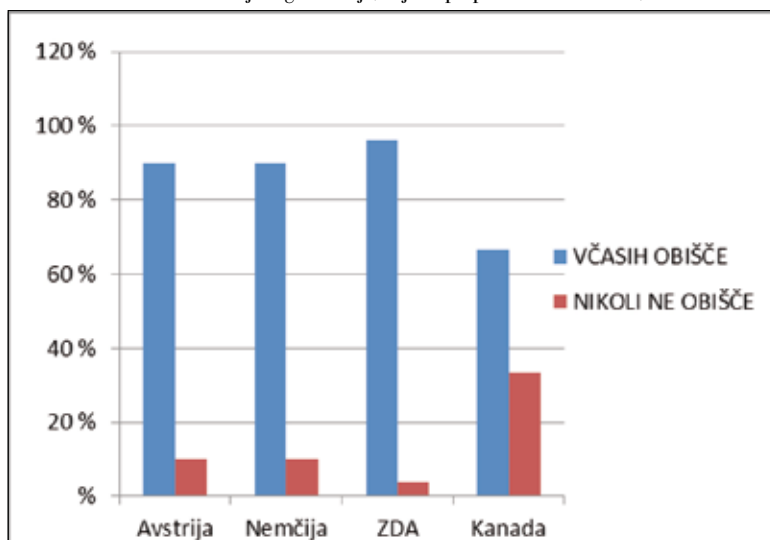
OBISK	DRŽAVA BIVANJA				
	SLOVENIJE	AVSTRIJA	NEMČIJA	ZDA	KANADA
VČASIH		93 %	75 %	87 %	62 %
NIKOLI		7 %	25 %	13 %	38 %

Graf 1 in graf 2 prikazujeta obisk Slovenije rojenih pred preselitvijo in rojenih po njej. Podatek, da rojeni po preselitvi Slovenijo oz. Kočevsko obiskujejo celo v nekoliko večji meri (90,3 %) kot rojeni pred preselitvijo (80,1 %) kaže na t. i. turizem iskanja korenin.

Graf 1: Obisk Slovenije – rojeni pred preselitvijo. Vir: OIK, N = 145.



Graf 2: Obisk Slovenije – generacije, rojene po preselitvi. Vir: OIK, N = 145.



Razlogi za ponovni obisk domovine so različni. Med rojenimi pred preselitvijo prevladuje želja po ponovnem videnju svojega rojstnega kraja, nostalgične, po preselitvi rojene, mlajše generacije Kočevjarjev pa tam iščejo svoje korenine in ostanke prebivališč svojih staršev.

Tisti, ki domovine ne obiskujejo, kot razlog navajajo strah pred preganjanjem in neprijaznim sprejemom pa tudi strah pred tem, kaj jih tam čaka. Mnogo imigrantov se je balo, da ne bodo več našli krajev, stavb in pokrajine, ki se je spominjajo izpred let. Frenk (Avstrija, OIK) iz Celovca se spominja: *“Moja mama se ni nikoli želela vrniti. Govorila je: ‘Kočevje želim ohraniti v spominu tako kot je bilo.’”*. Omeniti je potrebno tudi starost, ki marsikateremu današnjemu Kočevjarju preprečuje, da bi (ponovno) obiskal Kočevsko. Dolge vožnje namreč predstavljajo velik napor ostarelim Kočevjarjem.

Mnogi se za obisk bivše domovine ali domovine svojih prednikov odločijo v okviru izletov, ki jih običajno letno organizirajo kočevarska društva iz Avstrije in ZDA. Društvo iz Celovca tak voden izlet pripravi julija v okviru srečanja Kultur Woche, ameriško društvo GHGA pa vsakih nekaj let. Običajno si udeleženci ogledajo Kočevsko, poudarek pa je na obisku vasi in starih pokopališč ter na iskanju sledov prednikov (glej Mische 1995). Zadnja leta so “raziskovanju” Kočevske dodali še izlet na preselitveno območje v Posavju in Obsotelju, kjer obiščejo Posavski muzej Brežice in vasi, kjer so nekaj let živeli. Med nekaterimi Kočevjarji in nekdanjimi slovenskimi izgnanci s tega območja so se celo spletle prijateljske vezi.



Obisk Kočevjarjev v stari domovini v okviru Kočevarskega kulturnega tedna, ogled cerkve v Stari Cerkvi pri Kočevju, ki jo vsakoletno obišče nekaj kočevarskih skupin pa tudi posameznikov. Stara Cerkev, Slovenija, 2009 (Foto: Anja Moric)

Lahko bi rekli, da z obiskovanjem Kočevske kočevski Nemci podoživljajo svojo zgodovino (glej Kučan 1998: 25). Iz pogovorov z njimi je razvidno, da marsikateri (predvsem mlajši) Kočevjar to pot pojmuje kot nekakšno romanje k svoji identiteti. Hewison razlaga, da je nagnjenje k ohranjanju preteklosti del nagnjenja k ohranjanju samega sebe. Kdor ne ve, od kod prihaja, težko razume, kam gre. Preteklost je temelj osebne in kolektivne identitete (Harvey v Kučan 1998: 27–28).

Prvi obisk domovine (prednikov) Kočevjarji občutijo zelo različno. Nekateri so zaradi podobe stare domovine razočarani. Razžalostijo se nad ruševinami in ostanki naselij, ki jih tam najdejo, ali nad negostoljubnostjo prebivalcev. Lahko se počutijo odtujeno. Takšna čustva so posledica neuresničenih pričakovanj o podobi stare domovine, izhajajočih iz kolektivne izkušnje kočevarske skupnosti, ki se kot mit prenaša na mlajše generacije. Zaradi pripisovanja pomenov določenemu prostoru se identiteta navezuje na družbeno ustvarjeno podobo o prostoru in ne

na prostor sam po sebi (Kučan 1998: 9). Realna podoba prostora je od družbeno ustvarjene lahko precej različna.

Spet drugi so nad vrnitvijo navdušeni in govorijo o občutku domačnosti. Gerhard (OIK) iz New Yorka: *“Kako sem se počutil, ko sem prišel nazaj v Kočevje? O tem sem pogosto razmišljal. Edini odgovor, ki ga imam je, da sem se počutil skoraj tako, kot da bi bil spet doma. Posebno, ko sem videl svoj priimek na cerkvi in na pokopališču.”*

Navezanost na prostor je emocionalna vez, ki jo ljudje vzpostavijo s krajem bivanja (Lewicka, 2008: 211), s specifičnimi področji, kjer želijo ostati in kjer se počutijo udobno in varno (Hernandez et al 2007: 310), in celo s kraji, kjer ne živijo, npr. kraji, ki jih ljudje obiskujejo z namenom rekreacije¹⁴ (Lewicka 2010: 32). Prostorska identifikacija pa je sestavni del osebne identitete, proces, v katerem preko interakcij s prostori ljudje sami sebe opredeljujejo v smislu pripadnosti določenem kraju (Hernandez et al 2007: 310). Mogoče je, da je oseba na neki kraj navezana, vendar se z njim ne identificira (npr. živi in želi živeti v nekem kraju, vendar ga ne dojema kot del svoje identitete), in obratno; nekdo se lahko s krajem identificira, vendar do njega ne čuti navezanosti (čuti npr. pripadnost kraju, vendar tam ne želi živeti) (Hernandez et al 2007: 311). Slednje velja tudi za Kočevarje, ki vsi, brez izjeme, odgovarjajo, da se na Kočevsko ne bi vrnili za stalno.¹⁵ Kot poglobitveni razlog navajajo družino in sorodnike, saj bi selitev zelo zmanjšala pogostost stikov z njimi. Ludwig Kren je povedal (Rogan in Moric 2001: 54): *“Jaz sem še danes prepričan da, če bi nam takrat v Posavju rekli: 'Pojdite domov!', bi se 80–90 % ljudi vrnilo. Zdaj pa, ko živim v nekem kraju 50 ali 60 let in si tam tako rekoč pustil svoje življenjske moči, le-ta postane tvoja nova domovina.”* Na Kočevsko se Kočevarji takoj po vojni niso mogli (upali) vrniti za stalno. Tiste, ki so to poskušali, so nasilno preganjali. Nekateri Kočevarji, ki so se po vojni izselili v ZDA, so se kasneje odločili vrniti v Evropo. Ker vrnitev na Kočevsko ni prišla v poštev, so se preselili v Avstrijo ali Nemčijo, ki sta jim bili kulturno bližji, tam pa so tudi že bile kočevarske skupnosti. Če upoštevamo, da kočevski Nemci kot svojo “pradomovino” pojmujejo ti dve državi, bi lahko v tem primeru govorili celo o povojnih povratnih migracijah.

Klubi in spominski kraji ter rituali poustvarjanja kulture in tradicij

Družabno in kulturno življenje kočevarskih skupnosti v diaspori se je organiziralo na nekem teritoriju, ki je postal kraj srečevanja teh skupnosti. Tako imajo vsa danes delujoča društva svoj prostor (klubska stavbo, lastno zemljo, spomenik, kapelo ...), na katerega so člani prenesli (vsaj deloma) svoja domovinska čustva. Klubske prostori/domovi (v nadaljevanju “klubi”) so organizirani tako, da spominjajo na staro domovino. Lahko so del gozda ali obdani z drevjem, kot Kočevska, ki slovi po svoji gozdnatosti. Nekatere skupnosti so na svoji zemlji

¹⁴ V smislu fizičnih aktivnosti oz. športa.

¹⁵ Enako je ugotovila Jaklitscheva, ki se je pogovarjala z izseljenimi Kočevarji (Jaklitsch 1994: 22).

zgradile cerkev ali kapelico, ki so nekoč stale malodane v vsaki kočevarski vasi.¹⁶ O simbolnem pomenu teh krajev za skupnost pričajo tudi njihova (uradna in neuradna) imena (npr. "Kočevarska ulica") in simboli, ki jih najdemo v klubih (slike, fotografije, grbi, zastave, spominski predmeti itd.).¹⁷



Napis Gottscheer Avenue pred stavbo Gottscheer Club v New Yorku. New York, ZDA, 2009
(Foto: Anja Moric)



Poslopje Gottscheer Club v New Yorku, kraj srečevanja tamkajšnjih Kočevarjev. New York, ZDA, 2009
(Foto: Anja Moric)

¹⁶ Večina jih je bila zaradi povojne ideološke nestrpnosti in protinemeške nastrojenosti porušena (glej Ferenc 2005).

¹⁷ Osrednji prostor za srečevanja newyorških Kočevarjev je že od leta 1924 (Muschler 2003: 15) klubska stavba Gottscheer Hall v Ridgewoodu, kjer so prostori za različne aktivnosti, velika dvorana za prireditve in ples ter bar. V veliki dvorani je ogromna slika Kočevja. Na ulični svetilki poleg vhoda v prostore društva pa je pritrjen simbolični napis "Gottscheer Avenue," čeprav to ni uradno ime ulice. Tudi Alpine club Kitchener je poln kočevarske simbolike: na stenah so slike Kočevja, zemljevid Kočevske pa tudi fotografije bivših predsednikov društva in bivših mis Alpine club.

Klubi Kočevarjem služijo kot nadomestilo izgubljene domovine. Njihovi člani se le-te spominjajo, ko se srečujejo s svojimi rojaki. Klub predstavlja skupnost in povečuje njeno samozavest in samopodobo. Arnold (OIK), ki se je clevelandskemu društvu pridružil leta 1951, takoj po svojem prihodu v Cleveland, s ponosom in ljubeznijo govori o klubu: *“Potem smo zgradili nov klub. Tale je pravzaprav že tretji. Sedaj imamo izmed vseh tamkajšnjih narodnosti najlepší klub. /.../ To je edini kraj, kjer se počutim kot doma.”* Njegova žena Helene (OIK) pa pove: *“Moja starša se nista nikoli včlanila v klub, a sta se, kadar sta le mogla, udeleževala srečanj. To je bila neke vrste razširjena družina.”* Nekatera društva so svojo zemljo celo razglasila za spominsko mesto. Društvo Gottscheer Gedenkstätte iz Gradca je z donacijami rojakov z vsega sveta leta 1967 zgradilo manjšo cerkev v spomin na preminule rojake. Cerkev je simbolično posvečena sv. Jerneju, tako kot nekoč najstarejša cerkev na Kočevskem. V njej so na marmornatih ploščah zapisana imena 1200 kočevarskih rojakov, žrtev vojne. V sklopu kapele sta tudi arhiv in razstavni prostor, kjer si je mogoče ogledati kočevarsko nošo, stare fotografije kočevarskih vasi, reliefni zemljevid Kočevske, umetniška dela kočevarskih umetnikov in kmečko izbo ter “lovski kotiček” s predstavitvijo kočevske divjine. Kapela stoji ob ulici, ki se uradno imenuje “Gottscheer Straße”.



Razstava fotografij Kočevske v sklopu spominskega mesta Gottscheer Gedenkstätte v Gradcu. Na sliki je Frank Mausser. Gradec, Avstrija, 2012 (Foto: Anja Moric)

Celovško društvo Gottscheer Landsmannschaft Klagenfurt ima v oskrbi cerkev sv. Urha v Celovcu (mestni del Krastowitz), ki so jo prenovili in vanjo namestili predmete (cerkvene kipe, bandere) in opremo iz cerkva na Kočevskem. V cerkvi je spravljen spominska knjiga z imeni kočevarskih žrtev, v zvoniku pa od leta 1966 visi cerkveni zvon iz stare domovine, natančneje iz cerkve sv. Frančiška pri Kočevski Reki (Petschauer 1984: 175). V cerkvi je tabla s posvetilom vsem Kočevarjem, na

pročelju cerkve pa je kočevarski grb. Društvo je leta 1962 kupilo zemljo okoli cerkve in jo razglasilo za spominsko mesto. Cesta, ki vodi do spominskega mesta, se uradno imenuje "Gottscheer Straße" (Petschauer1984: 175).



Notranjost cerkve pri gradu Krastovitz, v lasti kočevarskega društva iz Celovca. V cerkvi so bandere, zvon in kipi iz stare domovine. Krastovitz, Celovec, Avstrija, 2009 (Foto: Anja Moric)

Tretji kočevarski spomenik (izven Kočevske) je "Kočevarski vodnjak," ki ga je v Schwarzwald v bližini mesta Aichelberg, leta 1977 postavilo, zdaj že nedelujoče, društvo Landsmanschaft der Deutschen Umsiedler aus der Gottschee iz Nemčije. Spomenik je narejen iz več ton težkih kamnitih blokov, na katerih je grb mesta Kočevje in spominsko posvetilo vsem Kočevarjem.

Na tem mestu me zanima predvsem socialna funkcija (in ne toliko podrobna analiza) ritualov kočevarske diaspore v ZDA, Kanadi in Avstriji, in sicer večjih srečanj oz. prireditev društev, ki jih kočevarske skupnosti v vseh državah organizirajo enkrat letno.¹⁸ Največji oz. najbolj obiskani srečanja sta Gottscheer Volksfest v New

¹⁸ Rituale kočevarske diaspore sicer lahko v grobem razdelimo na: koledarska in religiozna praznovanja (doma in/ali v društvih), večja letna srečanja oz. prireditve društev, praznovanja z drugimi skupnostmi – povorke in rituale vračanja v Slovenijo.

Yorku in Gottscheer Kulturwoche v Celovcu.¹⁹ Ker so prostori družbeno in kulturno determinirani, so takšne tudi ritualne prakse, ki se na njih odvijajo. Tako se ritualne prakse v ZDA in Evropi med seboj razlikujejo. Kot je ugotovila že Thomasonova (2010: 160–161), se na srečanjih in praznovanjih v ZDA (pa tudi Kanadi) veliko pleše in zabava, medtem ko so v Avstriji praznovanja predvsem religiozne narave. V vsakdanjem življenju Kočevarjev v stari domovini je cerkev igrala veliko vlogo, saj so bila mladostniki vsa praznovanja povezana s cerkvenim življenjem. Poleg cerkvenih praznikov (božič in velika noč) so praznovali še ob farnih žegnanjih in semnjih (Kiertog), popularna pa so bila tudi romanja k različnim cerkvam na Kočevskem pa tudi v oddaljene kraje, npr. v Trsat (pri Reki) in Brezje (Hutter 2012: 3). Večinoma so to bile Marijine cerkve. Avstrijski Kočevarji so, kot že rečeno, take krščanske rituale ohranili v večji meri kot ameriški, kar se odraža v izvedbi Kulturnega tedna, ki ga Kočevarji iz Celovca vsako leto od leta 1966 praznujejo na gradu Krastowitz. Osrednji dogodek je žegnanjska nedelja s procesijo s kipom Marije z zaščitnim plaščem (Schutzmantelmaddona), zaščitnice Kočevarjev.



Procesija v okviru Kočevarskega kulturnega tedna pri gradu Krastowitz. Krastowitz, Celovec, Avstrija, 2011 (Foto: Anja Moric)

Skupnosti na obeh straneh oceana pripisujejo velik pomen kočevarskim pevskim zborom, ki ohranjajo kočevarsko narečje (več o ohranjanju narečja glej v Moric 2010) vsaj v pesmi (Thomason 2010: 161). Vsa kočevarska društva: ameriška, kanadska in avstrijska se trudijo ohraniti stare navade, hkrati pa razvijajo tradicije, lastne vsaki od teh skupnosti (Thomason 2010: 162). Tako npr. Kočevarji v ZDA in Kanadi “tradicionalno” izbirajo svojo mis ali “tradicionalno”

¹⁹ Največja prireditev, na kateri sodeluje društvo Alpine Club iz Kitchenerja, je Oktoberfest, zabava s plesom in glasbo, ki traja devet dni. Organizirati so ga začeli v sodelovanju z drugimi “nemškimi” društvi iz Kitchenerja. Alpine Club prireja tudi druge prireditve, predvsem plese. Na letnem plesu, imenovanem “Večer v Alpah”, zbirajo prispevke za plesni klub.

praznujejo Oktoberfest, kar seveda ni del stare kočevarske kulture, je pa del procesa spreminjanja ritualov (glej Pleck 2000: 13) in ne pomeni kočevarske asimilacije in/ali izgube njihove kulture, pač pa njeno transformacijo. Praznovanja v organizaciji društev so najpomembnejši element socialnega življenja Kočevarjev, saj se takrat pripadniki skupnosti srečajo v velikem številu, pomembne so tudi "kratkotrajne" skupnosti, ki se oblikujejo med organizacijo takšnega dogodka (npr. kuharice, skrbniki stojnic ...) (glej Poljak Istenič: 2012).

Rituali praznovanja v diasporičnih kočevarskih skupnostih reflektirajo staro domovino, jo simbolno nadomeščajo, vzpostavljajo vezi med člani skupnosti in skrbijo za kontinuiteto skupnosti. Na pomembnost tradicionalnih prireditev kot povezovalnega elementa, ki krepi kočevarsko identiteto, opozarja podatek, da večina Kočevarjev (76,5 %) z drugimi kočevskimi Nemci komunicira ravno pri prireditvah kočevarskih društev (OIK). Praznovanja v organizaciji društev so še posebno pomembna, ker pritegnejo tudi nečlane društev, saj se ti tudi udeležujejo večjih letnih srečanj. Po posameznih državah se delež nečlanov, ki komunicirajo z drugimi Kočevarji na prireditvah društev, giblje med 34 % in 65 % (OIK). Med nečlani društev, ki se udeležujejo tradicionalnih prireditev, so tudi pripadniki mlajših generacij, ki so ohranile zgolj simbolično etnično identiteto ali "simbolično etničnost" (Gans 1979), tako da se želijo "počutiti etnično" (Pleck 2000: 64), ne da bi živeli v etnični skupnosti, se znotraj nje poročali ali pripadali njenim organizacijam. Kljub temu pa ohranjajo nekatere običaje, npr. kuhajo ali uživajo tradicionalne jedi in se udeležujejo tradicionalnih prireditev in praznovanj (glej *ibid.*).



Sodelujoči na Gottscheer Volksfest v New Yorku. V ospredju je otroška plesna skupina.
New York, ZDA, 2010 (Foto: John B. Gladitsch)

Večja letna praznovanja so pomembna tudi z vidika vzpostavljanja in ohranjanja transnacionalnih povezav med Kočevarji in njihovimi organizacijami, saj se jih udeležujejo Kočevarji z vsega sveta. Tisti iz ZDA grejo npr. na srečanja v Kanado in Avstrijo in obratno. Z namenom povezati Kočevarje iz čim več držav, predvsem tiste iz ZDA in Kanade, od leta 1963 vsako leto organizirajo v različnih krajih: Kitchenerju, Clevelandu, Milwaukeeju, New Yorku ali Torontu (Kroisenbrunner 2012) srečanje vseh ameriških Kočevarjev – “Gottscheer Treffen”. Srečanje traja nekaj dni in združuje ameriško veseljačenje z avstrijskim tradicionalizmom. Tam se prepeva in pleše, organizirana pa je tudi slovesna maša.

Nekaj posebnega pa je relativno novo srečanje v Bad Ausseeju v Avstriji. Od leta 2005 ga vsako drugo leto organizira bivši hotelir Karl Ruppe. Imenuje se Mednarodno srečanje Kočevarjev (Internationales Gottscheer Treffen) in je v bistvenih elementih podobno severnoameriškem srečanju, saj prav tako traja več dni in združuje tradicionalne krščanske elemente in zabavo. V evropskem prostoru je posebnost, ker vključuje lokalno skupnost in s tem kočevarsko kulturo približa tudi Nekočevarjem.²⁰ Leta 2013 se je srečanja udeležilo približno 200 Kočevarjev in 220 okoliških prebivalcev, kar je veliko, če upoštevamo dejstvo, da v Bad Ausseeju živita samo dve kočevarski družini, ne pa večja kočevarska skupnost. Glede na to, da članstvo v kočevarskih klubih upada, je verjetno rešitev prav v takem odpiranju skupnosti navzven (kar v Kitchenerju s sodelovanjem na Oktoberfestu sicer že počnejo). Srečanje v Bad Ausseeju potrjuje v uvodu zastavljeno tezo, da je obstoj diaspore odvisen od njene sposobnosti “poustvarjanja kulture” in tradicij skozi ritualne prakse na različnih lokacijah izven matične države.

Zaključek

Kočevarske skupnosti po svetu se danes srečujejo s problemom staranja populacije. Sprememba življenjskega okolja (razseljenost, spremembe identifikacij), načina življenja (urbanizacija prebivalstva), sprememba religioznosti (vse več je ateistov pa tudi drugih veroizpovedi, npr. luteranov), poroke izven skupnosti so povzročile opuščanje starih šeg, navad in ritualnih praks v družinah. Zato so za utrjevanje identitete še toliko bolj pomembni “kolektivno izvajani obredi” (Južnič 1993: 218–260), ki so lahko slovesni, posvečeni s tradicijo in imajo pogosto ustaljeno obliko. Kot taki krepijo občutek pripadnosti in solidarnosti članov skupnosti. Članstvo v neki skupini se krepi tudi preko mitov in legend. Občutki pripadnosti pa se uveljavljajo tudi skozi simbole, kot so grb, zastava, himna, slike (kočevarskih vasi, Kočevja, zaslužnih posameznikov), petje pesmi, pripadnostno kostumiranje.

Kako bo s prihajajočimi generacijami Kočevarjev? Bodo še ohranjale (vsaj simbolno) povezanost s Kočevsko, ki jo mnogi opisujejo kot z od Boga pozabljeno deželo, ali bo spomin nanjo utonil v pozabo? Morda ima Ludwig Kren prav, ko pravi, da bo od kočevarske dediščine ostala (le) zavest o kočevarskih koreninah:

²⁰ Posnetek prireditve vedno prenaša lokalna televizijska postaja ARF.

“Upanje so mladi. Samo mladi so tudi nekako v dvomu, se morajo odločiti, ali živijo tukaj in so nekako integrirani, ali še hočejo živeti v deželi svojih staršev tako rekoč, vsaj v spominu /.../ Mi stari smo še vedno tisti popotniki med dvema svetovoma, na eni strani bivša domovina, na drugi je okolje, v katerem živimo /.../” (Ludwig Kren 2007). Čeprav je teritorialnost eden od pomembnih dejavnikov, ki povezujejo etnije, Kočevarji pa ne živijo strjeno na določenem območju, menim, da njihovi identiteti (še) niso šteti dnevi. Sedanjost in prihodnost sta v kočevarskih društvih, v okviru katerih se le-ti srečujejo, izdajajo glasila, plešejo, pojejo itd. Društva in prireditve, ki jih le-ta organizirajo, na različnih lokacijah izven matične države, so nekakšen nadomestek stare domovine in glavni povezovalni člen.

100

Težave, ki jih pestijo, bi kočevarske skupnosti lahko premagale z odpiranjem navzven, tako da bi privabili tudi druge obiskovalce, ne le Kočevarjev – primer dobre prakse je Mednarodno srečanje Kočevarjev v Bad Ausseeju. K ohranitvi kočevarskih praznovanj (oz. k vzpostavitvi novih ritualnih praks) in identitete bi lahko pripomoglo tudi kakšno mednarodno srečanje na Kočevskem. Do zdaj edino večje srečanje v stari domovini je bilo leta 1999. Glede na popularnost obiskovanja Kočevske (tudi s strani mlajših generacij) bi bila obuditev te prakse več kot smiselna.

LITERATURA IN VIRI

AGNEW, Vijay

2005 Introduction. V: *Diaspora, memory and identity: a search for home*, Vijay Agnew (ur.). Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press.

BAJEC, Anton ... [et al.]

1994 *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.

BIBER, Dušan

1966 *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

BLUM, Sandra

2011 Die Gottscheer in Slowenien – zwischen Erinnerung und Revitalisierung. V: *Spurensuche in der Gottschee: deutschsprachige Siedler in Slowenien*, Mitja Ferenc, Joachim Höslér, (ur). Potsdam: Deutsches Kulturforum östliches Europa. Str. 175–203.

BRAH, Avtar

1996 *Cartographies of diaspora: contesting identities*. London; New York: Routledge.

BRUBAKER, Rogers

2005 The 'diaspora' diaspora. *Ethnic and Racial Studies* 28, št.1, str. 1–19.

ČEBULJ SAJKO, Breda

1997 Identitete kot jih pišejo življenjske zgodbe izseljencev. *Traditiones* 26, str. 357–366.

1999 *Etimologija in izseljenstvo: Slovenci po svetu kot predmet etnoloških raziskav v letih 1926–1993*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

2000 *Razpotja izseljencev: razdvojena identiteta avstralskih Slovencev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

DRNOVŠEK, Marjan

1991 *Pot slovenskih izseljencev na tuje: od Ljubljane do Ellis Islanda – Otoka solza v New Yorku: 1880–1924*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

1998 *Usodna privlačnost Amerike: pričevanja izseljencev o prvih stikih z novim svetom*. Ljubljana: Nova revija.

2005 Izseljevanje Kočevarjev v Združene države Amerike. *Dve domovini* št. 21, str. 7–34.

2007 Podoba kočevskih in belokranjskih krošnjarjev v očeh javnosti do začetka 20. stoletja. *Kronika* 55, št. 3, str. 387–404.

- E.O.U.V.
2014 History of E.O.U.V. <<http://www.eouv.com/about/history/history.aspx>> [10. 5. 2014]
- ERKER, Amalija
2012 Heimat tief im Herzen. *Gottscheer Gedenkstätte* 49, št. 4, str. 1.
- FALZON, Mark-Anthony
2009 Introduction: multi-sited ethnography: theory, praxis and locality in contemporary research. V: *Multi-sited ethnography: theory, praxis and locality in contemporary research*, Mark-Anthony Falzon, (ur.). Surrey; Burlington: Ashgate. Str. 1–24.
- FERENC, Mitja
1993 *Kočevska: izgubljena kulturna dediščina kočevskih Nemcev*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo, Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine.
2005 *Kočevska – pusta in prazna: nemško jezikovno območje na Kočevskem po odselitvi Nemcev*. Ljubljana: Modrijan.
2007 *Nekdanji nemški jezikovni otok na Kočevskem*. Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje.
- FERENC, Mitja; ZUPAN, Gojko; BRADAVŽ, Mateja
2002 *Pokopališča in nagrobniki kočevskih Nemcev*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.
- FERENC, Tone
1968 *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*. Maribor: Obzorja.
- FINŽGAR, Franc S.
1957 *Leta mojega popotovanja*. Celje: Mohorjeva družba.
- GAUSS, Karl-Markus
2011 Ein virtueller Dorfplatz. V: *Spurensuche in der Gottschee: deutschsprachige Siedler in Slowenien*. Mitja Ferenc, Joachim Höslner, (ur.). Potsdam: Deutsches Kulturforum östliches Europa. Str. 147–156.
- HERNANDEZ, Bernardo ... [et al.]
2007 Place attachment and place identity in natives and non-natives. *Journal of Environmental Psychology* 27, str. 310–319.
- HUTTER, Martha
2012 In old Gottschee: on the road to God. *The Gottschee Tree* 26, št. 4, str. 3–5.
- JAKLITSCH, Katarina
1994 *Začetek in konec obstoja kočevske narodne manjšine in njene kulturne dediščine na Slovenskem*. [Raziskovalna naloga v okviru Gibanja Znanost mladini s področja zgodovine]. Novo mesto: Gimnazija Novo mesto.
- JUŽNIČ, Stane
1987 *Antropologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
1993 *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- KLINAR, Peter
1976 *Mednarodne migracije: sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi*. Maribor: Obzorja.
- KOBETITICH, Walter J.
2000 Gottscheers in the Vancouver area. *The Gottschee Tree*, št. 3, str. 2–5.
- KOGOVSĚEK, Tina
2005 Zanesljivost in veljavnost v kvalitativnem in kvantitativnem raziskovanju. *Teorija in praksa* 42, št. 1, str. 256–278.
- KOPRIVEC, Daša
2013 *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- KÖNIG, Sepp
1926 Die ersten Amerikafahrer aus dem Gottscheerlande. *Gottscheer Kalender* 6, str. 45–48.
- KREN, Ludwig
1995 Kočevska 600 let nemški jezikovni otok. *Kronika* 43, št. 3, str. 1–6.
2007 Pogovor z avtorico. Maria Rain, Avstrija.

- KROISENBRUNNER, Hans
2012 Club history. <<http://www.alpineclub.ca/history.shtml>> [7. 5. 2014]
- KUČAN, Ana
1998 *Krajina kot nacionalni simbol*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- LEWICKA, Maria
2008 Place attachment, place identity, and place memory: restoring the forgotten city past. *Journal of Environmental Psychology* 28, str. 209–231.
2010 What makes neighborhood different from home and city?: effects of place scale on place attachment. *Journal of Environmental Psychology* 30, str. 35–51.
- LUKŠIČ-HACIN, Marina
1999 *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
2006 *Spet doma?: povratne migracije med politiko, prakso in teorijo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- MAKAROVIČ, Marija
2005 *Črnošnjiško-poljanska dolina in njeni ljudje: Kočevarji staroselci in Slovenci iz preteklosti v sedanost*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
2008 *Resnice posameznikov: po življenjskih pripovedih Kočevarjev staroselcev in Slovencev s Kočevskega*. Ljubljana: Društvo Kočevarjev staroselcev.
- MARCUS, George E.
1995 Ethnography in/of the world system: the emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24, str. 95–117.
- MARSCHNIG, Georg
2011 Diaspora online – Gottscheer Selbstdarstellungen im weltweiten Netz. V: *Spurensuche in der Gottschee: deutschsprachige Siedler in Slowenien*, Mitja Ferenc, Joachim Hösl, (ur.). Potsdam: Deutsches Kulturforum östliches Europa. Str. 157–174.
- MIKOLA, Maša
2005 *Živeti med kulturami: od avstralskih Slovencev do slovenskih Avstralcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- MISCHE, Maximilian M.
1995 *Gottschee journey: listening to the ghosts*. Louisville, Col.: Gottscheer Research and Genealogy Association.
- MORIC, Anja
2010 Ohranjanje kočevarsčine, narečja kočevskih Nemcev, v Sloveniji, Avstriji, Nemčiji, Kanadi in ZDA. *Razprave in gradivo* 61, str. 92–119.
- MUSCHLER, Fred
2000 They are going to America. *The Gottschee Tree* 14, št. 3, str. 6–8.
2003 Gottscheer clubhouse in Ridgewood. *The Gottschee Tree* 17, št. 2, str 15.
2003 Festival of all festivals. *The Gottschee Tree* 17, št. 3, str. 13–14.
- MAZUMDAR ... [et al.]
2000 Creating a sense of place: the Vietnamese-Americans and Little Saigon. *Journal of Environmental Psychology* 20, str. 319–333.
- NETANDA, Rendani Siphon
2012 Mixed methods – triangulation war: hidden challenges to their conceptual survival. *Journal of Applied Global Research* 14, št. 5, str. 45–55.
- PETSCHAUER, Erich
1984 *“Das Jahrhundertbuch”*: *Gottschee and its people through the centuries*. New York: Gottscheer Relief Association.
- PLECK, Elisabeth H.
2000 *Celebrating the family: ethnicity, consumer culture, and family rituals*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- POLJAK Istenič, Saša
2012 Aspects of tradition. *Traditiones* 41, št. 2, str. 77–89.

- REPIČ, Jaka
2006 *Po sledovih korenin: transnacionalne migracije med Argentino in Evropo*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta.
- 2010a Ambivalent identities emerging in transnational migrations between Argentina and Slovenia. *Dve domovini* 31, str. 121–134.
- 2010b Konstrukcija prostora in kraja pri transnacionalnih migracijah med Argentino in Slovenijo. V: *Ustvarjanje prostorov*, Mencej Mirjam, Dan Podjed, (ur.). Ljubljana: Filozofska fakulteta. Str.162–188
- 2013 Prazniki, socialni spomin in oblikovanje slovenske skupnosti v Argentini. V: *Politika praznovanja: prazniki in oblikovanje skupnosti na Slovenskem*, Božidar Jezernik, (ur.). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Str. 153–172.
- ROGAN, Jasna; MORIC, Anja
2001 *Vsaka ptica ljubi svoje gnezdo*. [Raziskovalna naloga v okviru Gibanja Znanost mladini s področja zgodovine]. Kočevje: Gimnazija Kočevje.
- SIMIKIČ, Alenka
2000 Ponemčiti so jih hoteli. *Etnolog* 10, str. 255–282.
- SIMONIČ, Ivan
1971 Zgodovina mesta Kočevja in Kočevske. V: *500 let mesta Kočevje*, Herman Kotar ..., (ur.). Kočevje: Skupščina občine Kočevje. Str. 5–51.
- THOMASON, Bobbi
2010 *Memories of Gottsche: a narrated history of fidelity and fragility*. Charleston, SC: CreateSpace.
- TRDAN, Vanda
1996 Zabrísane sledi: zgodovina Kočevjarjev od 1900 do 1918. [Diplomska naloga]. Ljubljana: Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- TROHA, Zdravko
2004 *Kočevski Nemci – partizani*. Ljubljana: Slovensko kočevarsko društvo Peter Kosler.
- TWIGGER-ROSS, Clare L.; UZZELL, David L.
1996 Place and identity processes. *Journal of Environmental Psychology* 16, str. 205–220.
- WHITE, George W.
2000 *Nationalism and territory: constructing group identity in Southeastern Europe*. ZDA: Rowman & Littlefield.
- ŽIGON, Zvone
1998 *Otroci dveh domovin: slovenstvo v Južni Ameriki*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
2001 *Iz spomina v prihodnost: slovenska politična emigracija v Argentini*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

BESEDA O AVTORICI

Anja Moric je leta 2007 diplomirala na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, smer politologija, na temo ohranjanja identitete kočevskih Nemcev. Trenutno na omenjeni fakulteti pripravlja doktorat na temo iz Slovenije izseljenih Nemcev, poleg tega študira tudi etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

ABOUT THE AUTHOR

Anja Moric graduated from the Faculty of Social Sciences in Ljubljana in political sciences with a dissertation on maintenance of the identity of the Gottschee Germans in 2007. She is presently working on her Ph.D. thesis on the subject of the Germans who emigrated (were expelled) from Slovenia, and additionally studies ethnology and cultural anthropology at the Faculty of Arts in Ljubljana.

POVZETEK

Kočevski Nemci so bili zadnji nemški agrarni priseljenci na Slovenskem. Od 14. stoletja do druge svetovne vojne so poseljevali približno 800 km² veliko območje na Kočevskem. Njihovo usodo so tragično zaznamovala dogajanja med drugo svetovno vojno, zaradi katerih so se v letih 1941/42 s Kočevskega odselili. Danes so raztreseni po vsem svetu, predvsem v ZDA, Kanadi, Avstriji in Nemčiji, nekaj pa jih je ostalo tudi v Sloveniji.

Po osamosvojitvi Slovenije je nastalo več prispevkov o kočevskih Nemcih, ki so se problematike lotevali predvsem z zgodovinskega vidika. Dela oz. avtorja, ki bi opisoval današnje Kočevjarje, nimamo. Literatura o živečih Kočevjarjih se v glavnem nanaša na tiste, ki še živijo v Sloveniji. O tistih iz tujine lahko sklepamo samo iz informacij na spletnih straneh njihovih društev.

Prispevek je del še neobjavljene raziskave o identiteti kočevskih Nemcev. Na podlagi raziskave opravljene med Kočevjarji v ZDA, Kanadi, Avstriji in Nemčiji, avtorica v tem prispevku predstavi družbeni in simbolični pomen prostorov, s katerimi se Kočevjarji identificirajo, za njihovo življenje v izseljenstvu. Ti prostori so: stara domovina – Kočevska in prostori, pomembni za (po)ustvarjanje tradicij, v novih domovinah. Prikaže tudi pomen ritualov – romanj v staro domovino in srečanj v novih domovinah za krepitev občutka pripadnosti skupini znotraj države bivanja in za transnacionalno povezovanje Kočevjarjev iz obravnavanih držav ter tudi s staro domovino. Ugotavlja, da je obstoj diaspore odvisen predvsem od njene sposobnosti poustvarjanja kulture in tradicij skozi ritualne prakse na različnih lokacijah izven matične države. V zaključku avtorica predstavi nekatere obstoječe prakse in mogoče usmeritve, ki bi v prihodnosti lahko pripomogle k ohranitvi kočevskih praznovanj in kulturne dediščine.

104

SUMMARY

The Gottschee Germans (Gottscheers) were the last German agrarian settlers in Slovenia. From the 14th century to the Second World War they settled in an area of around 800 km² in Kočevska region. Their fate was tragically marked by the events during the Second World War, when they relocated from Kočevje in 1941-42. Today they are dispersed around the world, mainly in the USA, Canada, Austria and Germany, while some of them still remain in Slovenia.

Since Slovenia became independent, several articles have been published about the Gottschee Germans, which mainly address the issue from a historical point of view. There are no studies or authors who would deal with the present Gottscheers. The literature about the living Gottscheers refers in general to those still living in Slovenia. Information on those living abroad can be gathered only from the websites of their societies.

The article is part of yet to be published research about maintaining the identity of the Gottschee Germans. Based on a research carried out among Gottscheers living in the USA, Canada, Austria and Germany, the article presents the social and symbolic meaning of the places, with which the Gottschee Germans identify and influence their life as emigrants. These places are: the old homeland – Kočevska, and the places that are important for the (re)production of their traditions in their new countries. It also describes the importance of rituals, which are pilgrimages to the old homeland and meetings in their new countries for strengthening their feeling of belonging to a group within the country of residence and for the transnational connections between the Gottscheers from the mentioned countries, as well as with the old homeland. The article concludes that the survival of the diaspora depends mainly on its ability to maintain its culture and traditions through ritual practices at various locations outside the home country. In its final part, the article presents some existing practices and possible future directions which may contribute to the preservation of Gottschee celebrations and the Gottschee cultural heritage.